

Kozma Gábor

A reagani adócsökkentés gazdasági hatásai

Szakirodalom-kutatás

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a Reagan-korszak adócsökkentéseire vonatkozóan a makroszintű adatok közgazdasági iskolák szerinti elemzéseit és eltérő következtetéseit, továbbá az adócsökkentés hatásmechanizmusának tesztelésére használt panelkutatások eredményeit mutatja be. Az amerikai kutatási eredmények ismertetését követően kitekintést ad az orosz adóreform hasonló módszertannal elvégzett elemzésére, továbbá a szlovák adóreform problémáira, végül az offshore adóparadicsomok negatív hatásaira. A mérhető makrogazdasági mutatók különbözőségei, valamint a hasonló módszertannal végzett panelkutatások eredményei az adóalanyok eltérő, az adott ország pénzügyi kultúrájától függő viselkedését írták le. Az egyes költségvetés-politikai, illetve adópolitikai intézkedések nem értékelhetők az adott ország intézményrendszerének figyelembevételével. A nemzetközi összehasonlítás – az eltérések bemutatásán túl – tanulságokkal szolgál az adócsökkentésekkel kapcsolatos vizsgálati módszerek alkalmazására vonatkozóan.

KULCSSZAVAK: adópolitika, adócsökkentés, adóreform, adóigazgatás, offshore

JEL-KÓDOK: G38, H21, H24, H26

R Reagan gazdaságpolitikája („reaganomics”) sok vonatkozásban a keynesiánus iskolát bíráló neoklasszikus, illetve monetarista közgazdasági irányzat feltételezésein és elméletén alapult.

ELMÉLETI VONATKOZÁSOK

Az új elméleti irányzat a hetvenes évek stagflációjára (a munkanélküliség és az infláció együttes, magas szintjére) keresett alternatív választ, a gazdaság jelenségei ugyanis a keynesiánus gazdaságpolitikai eszköztár eredménytelenségét mutatták, illetve a keynesiánus iskola általánosan elfogadott tételeit (például a rövid távú Phillips-görbe munkanélküliséget és inflációt magyarázó modelljét) cáfolták. Az édesvízi közgazdászok,

a chicagói iskola képviselői közül kiemelkedik *Milton Friedman*, aki elméleti közgazdászként a legnagyobb hatással volt a reagani gazdaságpolitika formálására. A korszak elemzői Reagan gazdaságpolitikájának négy pilléréként említik az állami kiadások növekedési ütemének mérséklését, a jövedelemadók, illetve a tőkejövedelmekből (osztalék, árfolyamnyereség) származó adók csökkentését, a gazdaság állami szabályozásának leépítését, valamint a pénzkínálat ellenőrzését az infláció megfékezésére (Bekker, 2000; Mellár, 2010; Meyer – Solt, 2007; Niskanen, 1988).

A kínálatoldali közgazdaságtan (*supply-side economics*)

A kínálatoldali közgazdaságtan újra nagy hangsúlyt helyezett a piaci folyamatokra,

Levelezési e-cím: kozmag@t-online.hu

az állam szerepét a liberalizáció, dereguláció eszközeivel a piaci viszonyok, a szabad verseny elősegítésében és fenntartásában látta. A kialakult vélemény szerint a piac önszabályozó mechanizmusainak térnyerése érdekében az államnak jelentősen vissza kell vonulnia a jövedelmek újraelosztásából, az állami redistribúció helyett privatizációt, deregulációt és liberalizációt ajánlottak. Az új elméleti, illetve gazdaságpolitikai megközelítés kezdetben nem volt elfogadott republikánus körökben sem. Az új gazdaságpolitikai elképzeléseket a republikánus elnökjelölésért folyó harcban Reagan kihívója, *George H. W. Bush* „voodoo economics”-nak, azaz fekete mágia gazdaságtannak nevezte, még 1980-ban. A kilencvenes években azonban, nemcsak a konzervatív politikai erők, hanem a harmadik utas, baloldali politikai irányzatok is nyitottá váltak a piaci viszonyok térnyerésének elfogadására, illetve az állam szerepének korlátozására. Jelenleg a piaci viszonyok támogatására, az állam szerepének csökkentésére épülő nézetrendszer, a Washingtoni Konszenzus széles körű kritika tárgya, bal- és jobboldalon egyaránt (Stiglitz, 2003).

Az állami szerepvállalás mértékének korlátozása egyrészt a *GDP-arányos adóbevételi mutatók* (centralizációs hányad) csökkentésében követhető nyomon. Hasonlóan felhasználhatók az állami szerepvállalás mértékének jellemzésére a GDP-arányos állami kiadások változásai (újraelosztási hányad), valamint az éves államháztartási deficit, illetve a felhalmozott állami adósságállomány GDP-arányos mértékének változásai, valamint további statisztikai mutatók, illetve ezek összetett változatai. Az egységes szemléletben képzett aránymutatók a hosszabb, több évtizedes idősorok vizsgálatát, valamint a nemzetközi összehasonlításokat is lehetővé teszik. A több évtizedes idősorok elemzése alapján az egyes országcsoportok között erőteljes különböző-

ségek mutatkoztak a centralizációs és az újraelosztási hányad tekintetében.

Az Egyesült Államok lényegesen alacsonyabb centralizációt és újraelosztást valósított meg a XX. század folyamán, mint Nyugat- és Észak-Európa, illetve mint a létező szocializmus országai. Éppen ezért nem véletlen, hogy az állami újraelosztás további csökkentésének igénye pontosan az Egyesült Államok hagyományaira, kultúrájára épülve fogalmazódott meg Reagan választási programjában, amelynek középpontjába a jelentős mértékű adócsökkentések kerültek. Reagan programja szerint a redistribúció csökkentése az állam bevétel politikájában robusztus adócsökkentések révén mehetett végbe (Báger, 2006; Erős, 2008; Halmosi, 2008; Hetényi, 2006; Niskanen, 1988; Sivák – Vigvári, 2012).

A Wagner-törvény

A reagani elgondolás teljes mértékben *elmentmondott* az Európában megfogalmazott *Wagner-törvénynek*, amely a gazdasági fejlődés, az ipari forradalmak, a technológia fejlődése miatt szükségszerűnek vélte az állami újraelosztás és az állami szerepvállalás fokozatos növekedését. *Adolph Wagner* német közgazdász a XIX. század nagyipari fejlődése, a technológiák forradalma, a szociálpolitika, a népegészségügy állami feladatként történő megjelenése alapján fogalmazta meg tételét, amely szerint *az állami kiadások növekedési üteme nagyobb a magánszektor kiadásainak növekedési üteménél*. Ezt az összefüggést a következő okokkal magyarázta (Erős, 2008; Sivák – Vigvári, 2012):

- a lakosság növekvő száma, illetve növekvő városi koncentrációja miatt állami beavatkozás nélkül csökkenne a közbiztonság, illetve romlana a népesség egészségi állapota;

- az iparosítás és az urbanizáció összetett problémáit a piaci kudarcokkal szemben az állami szektor képes hatékonyan és eredményesen kezelni (tervszerű városfejlesztés, területrendezés, szervezett és kiterjesztett népegészségügy);
- a növekvő reáljövedelmek mellett fokozottabban nő az igény a jóléti és a kulturális szolgáltatások iránt (e jóságok jövedelemrugalmassága egynél nagyobb), amelyek szintén közfeladatként biztosíthatók hatékonyan és eredményesen;
- a nagy termelési és ipari szolgáltatási rendszerek szükségszerűen monopóliumok kialakulásához vezetnek, ezek szabályozása és ellenőrzése miatt növekednek az állam kiadásai.

Az elmúlt száz év makrogazdasági adatai nemzetközi összehasonlításban is igazolták a Wagner-törvényt. Az európai és észak-amerikai országok centralizációs hányada az I. világháborút megelőző időszakban mindössze 10 százalék alatti átlagos értéket mutatott, az állami és magánszektor kiadásainak folyamatos növekedési ütemkülönbsége miatt azonban az 1950-es évekre elérte a 30 százalékot. A bővülésben a növekvő hadikiadások is szerepet játszanak. Az 1960-as, 1970-es évek fogyasztói társadalmi, a nagy jóléti és társadalombiztosítási rendszerek kiépülése elvezetett az állami kiadások arányának a 30–50 százalékos tartományban való stabilizálódásához (Hetényi, 2006; Sivák – Vigvári, 2012).

A Wagner-törvény kritikái a hetvenes évektől kezdődően felerősödtek, egyrészt az állami szolgáltatások minőségével és hatékony ellátásával, másrészt költségvetési finanszírozhatóságával összefüggésben. Ebbe a kritikai vonulatba tartozik a reagani gazdaságpolitika is, amely hadat üzent a jelentős mértékű állami szerepvállalásnak, ennek érdekében az állami bevételek közvetlen viszálytatását szorgalmazta a szabad állampolgárok részére, adócsökkentések révén (Erős, 2008; Niskanen, 1988).

A Laffer-görbe és a Laffer-hatás

Az adócsökkentési politika elméleti igazolását *Arthur Laffer*, amerikai közgazdász alkotta meg. A Laffer-görbe független változója az adóráta sorozata, a függő változó a kormányzati bevételek összértéke. A görbe növekedési szakaszában az adóbevétel egyre csökkenő ütemben nő, majd a teljes adóbevétel egy maximumot (adóztatási optimumot) ér el. Az adóráta további növekedésével, a csúcspont után negatívvá váló határadóbevétel miatt egyre gyorsuló ütemben csökkenni kezd az elérhető összes adóbevétel.

Az elméleti magyarázattal összefüggésben számos kritikát fogalmaztak meg. A munkakínálat rugalmatlansága miatt az elmélet érvényesülésének feltételei a működő gazdaságban ritkán azonosíthatók. A Laffer-görbe hatásmechanizmusához szükséges, egynél nagyobb munkakínálat-rugalmassági mutató helyett az empirikus kutatások mindössze 0,2 értékű együttthatót igazoltak az Egyesült Államokban (Varian, 2001). Azok az empirikus vizsgálatok, amelyek a Laffer-hatás elemzését további változókra is kiterjesztették, az adóbevételek egészére vonatkozó hatásmechanizmust igazolták (Feldstein, 1995). A hatás valóságos mértékéről, valamint a hatást kiváltó okokról az elmúlt évtizedekben többféle elméleti és pénzügyi szakmai álláspont is kialakult (Erős, 2008).

A gyakorlati alkalmazhatóság szempontjából további probléma, hogy a döntéshozó nem tudhatja teljes bizonyossággal, a gazdaság adott állapota a Laffer-görbe tényleges alakját hogyan befolyásolja. Például a görbe növekedési szakaszában az adócsökkentés az adóbevételek *kieséséhez* vezet. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a modell kritikáiban felvetették a görbe szabálytalan alakjával összefüggő problémát. Több lokális maximumot helyezve egymás mellé, még bonyolultabb a gazdaság állapotát megfeleltetni a szabálytalan Laffer-görbe egyes szakaszaival az adópolitikai döntés előkészítésekor (Spiegel, 2008).

A REAGANI ADÓCSÖKKENTÉSI POLITIKA KÜLÖNBÖZŐ ÉRTÉKELÉSEI MAKROGAZDASÁGI ADATOK ALAPJÁN

A centralizációs hányad alakulása a Reagan-érában

Az adócsökkentési politika az amerikai adórendszer több összetevőjét érintette. Reagan az olajárrobbanás hatására az olajtermékekre bevezetett ár- és elosztási ellenőrzési mechanizmust megszüntette, ennek részeként a nagy hazai olajcégeknek a nemzetközi áremelkedésből adódó rendkívüli nyereségére kivetett adót (*oil windfall profit tax*) 1981 januárjában eltörölte. A tőkejövedelmekre (osztalék, árfolyamnyereség) kivetett adót 20 százalékra, a Hoover-adminisztráció óta a legalacsonyabb szintre csökkentette. Reagan az Egyesült Államok adórendszerének további elemeit a progresszív személyi jövedelemadó magas jövedelműeket érintő adókulcsainak radikális csökkentésével, valamint a bevezetett, az alacsony jövedelműeket terhelő béradóval *összhatásában* regresszív jellegűvé tette, azaz közelítette a magas és az alacsony jövedelemmel rendelkezők adókulcsait. A legmagasabb jövedelmi sáv adókulcsát 1981-ben 70 százalékról 50 százalékra, majd 1986-ban 28 százalékra csökkentette. Ezzel párhuzamosan emelte az 50 000 dollár alatti jövedelemmel rendelkezők adóterhelését. Egyrészt 1983-ban bevezette a szociális és egészségügyi biztosítások alapján kivetett egykulcsos béradót (*payroll tax on Social Security and Medicare hospital insurance*). Ez az adó az alacsonyabb jövedelműeknek jelentett arányosan nagyobb terhet. Ezen kívül az adóalap bővítését, valamint a fizetendő adó mértékének növelését érték el, a demokratákkal együttműködve elfogadott 1986-os adóreformtörvényben. A törvény az előterjesztő politikusok szerint jövedelemsemleges volt, azonban a különféle adóalap-csökkentő tételek, illetve fizetendő

adót csökkentő kedvezmények megszüntetésével az alacsony jövedelmi sávok arányos adóterhelését növelték meg (Niskanen, 1988; Tempalski, 2006).

A személyi jövedelemadóból származó szövetségi bevételek 1981 és 1990 között nominálisan növekedtek, 0,599 ezer milliárd dollárról 1,032 ezer milliárd dollárra. Folyó dollár összehasonlításban a nominális növekedés kiemelkedő nagyságrendű, 72 százalékos, a nominális költségvetési bevételeket 2005-ös dollárértékre átszámítva a szövetségi bevétel növekedése szintén jelentős, 20 százalékos (Tempalski, 2006).

A nominális, illetve a 2005-ös bázison számított szövetségi bevétel-növekedés egyes vélemények szerint a Laffer-görbe feltételezett hatásmechanizmusát igazolja. Más vélemények szerint azonban nem állt fenn szoros összefüggés az adómértékek reagani csökkentése, majd clintoni emelése és az adóbevételek között, az adóbevételekre ugyanis elsődlegesen az adóalapok tényleges növekedése gyakorolt közvetlen, döntő hatást. Az adóalapokat jogszabályi oldalról ugyan arányosan növelte a Reagan-adminisztráció, az adóalap mennyiségi növekedésére azonban a gazdasági növekedésből adódó jövedelembővülés és -emelkedés volt hatással. Utóbbi folyamat közvetlen összefüggését az adómértékek jogszabályi csökkentésével erősen vitatja *Krugman* (2004a).

Pártolói szerint a Laffer-görbe hatásmechanizmusának további igazolását adhatja a GDP-arányos adóbevételek változása a Reagan-korszakban, amely az 1981-es költségvetési évben még a GDP 19,6 százalékát jelentette, ez a mérték 1984-re 17,3 százalékra csökkent, majd 1989-re 18,4 százalékra emelkedett, de nem érte el a két egymást követő elnöki ciklus előtti szintet. A centralizációs hányad csökkenése, összevetve az adómértékek csökkentésével, egyértelműen a bruttó hazai termék jelentősebb növekedési ütemét mutatja, ezáltal az amerikai gazdaság teljes adóterhelése csökkent a Rea-

gan-érában, körülbelül a GDP egy százalékával (Tempalski, 2006).

Az adócsökkentések törvénykezési korrekciói

A robusztus adócsökkentéseket a magas jövedelműek, valamint a párhuzamos adóalap-bővítéseket az alacsony jövedelműek vonatkozásában folyamatos *törvénykezési korrekciók* kísérték. A költségvetési bevételek biztosítása érdekében, a költségvetési felelősségre (*fiscal responsibility*) hivatkozva a két adócsökkentő törvény előterjesztésével szemben hét törvényben emelték az adókat Reagan két elnöki ciklusának ideje alatt. Adóemelésekre már 1982-ben sor került. Egyrészt a társaságok nyereségadóját emelték meg, valamint kisebb mértékben a személyi jövedelemadó mértékét, egyes jövedelemsávokban. A reagani adóemelések az 1981-es és 1986-os adócsökkentések nominális jövedelmekre gyakorolt

hatását egyes becslések szerint *harmadával*, más számítások szerint *felével vették vissza* (Krugman, 2004b). Az adóemelések sorozatát a Clinton-adminisztráció által végrehajtott 1993-as adóemelés zárta le.

A Reagan-éra adópolitikai intézkedéseit foglalta össze az Egyesült Államok Pénzügyminisztériumának tanulmánya (Tempalski, 2006). A tanulmány az egyes törvényhozási döntéseket követő négy év GDP-arányos adóbevételi változásait számszerűsítette, illetve ezeket egymásra vetítette (a különböző időpontokban meghozott döntések GDP-arányos változásait négy év vonatkozásában átlagolta és összesítette). A négy éves kronológikus átlag alapján számított, együttes hatás a tanulmány számításai szerint pontosan kiadja a teljes Reagan-éra centralizációs hányadának körülbelül egy százalékpontos csökkenését, egyúttal bemutatja az egyes törvényeknek a GDP-arányos szövetségi bevételekre gyakorolt hatását (*lásd 1. táblázat*).

1. táblázat

AZ EGYES TÖRVÉNYEK HATÁSA A GDP-ARÁNYOS SZÖVETSÉGI BEVÉTELEKRE

	Centralizációs hányad változása négy év átlagában (adóbevétel/GDP, Δ%)
A centralizációs hányadot csökkentő törvények	
Economic Recovery Tax Act of 1981	-2,89
Interest and Dividend Tax Compliance Act of 1983	-0,05
A centralizációs hányadot növelő törvények	
Tax Equity and Fiscal Responsibility Act of 1982	+0,98
Highway Revenue Act of 1982	+0,09
Social Security Amendments of 1983	+0,21
Deficit Reduction Act of 1984	+0,39
Omnibus Budget Reconciliation Act of 1985	+0,05
Tax Reform Act of 1986	+0,01
Omnibus Budget Reconciliation Act of 1987	+0,26
Együttes hatás:	+0,95

Forrás: Tempalski (2006) alapján saját szerkesztés

A reagani adópolitikát jól jellemzi továbbá a *GDP-arányos adóösszetétel* (adómix) változása. A személyi jövedelemadók GDP-arányos mértéke csökkent, az 1981-es 9,4 százalékról az 1989-es 8,3 százalékra, ezzel párhuzamosan az egykulcsos béradók GDP-arányos mértéke 6,0 százalékról 6,7 százalékra növekedett 1981-ről 1989-re. Hasonló átcsoportosítás ment végbe a tőkejövedelmek adóiban, míg a meglévő befektetésekből származó jövedelmek adómértéke jelentősen csökkent, az új befektetésekre magasabb adómértékeket határoztak meg. (Stiglitz, 2003)

Az adócsökkentések további gazdaságpolitikai hatásai

Az adócsökkentési politika a Reagan-éra gazdaságpolitikájának központi eleme volt. A gazdaság egészét érintő hatásainak megítélése, az empirikus adatok értékelése közgazdasági iskolánként más és más.

Milton Friedman a *reaganomics* alapelvei között említette az alacsony adókulcsokat, a kevesebb szabályozást, a visszafogott kormányzati költségek, az inflációellenes monetáris politikát. Az alacsony adókulcsok és az alacsony infláció, a kevesebb jogszabályi megkötés bátorította a piaci alapú finanszírozást, a kockázatvállalást a tőketulajdonosok részére, a munkához jutást a munkavállalók részére, valamint nagyobb játéktér kínálkozott a kis- és közepes vállalkozások számára. Ebben a megközelítésben a bővülés nyertesei a mozgékony és találékony „kicsik”, azaz visszatérhetett a kapitalizmus „eredeti” versenyszelleme, piaci innovációja. Olyan vélemény is megfogalmazódott, hogy az Egyesült Államok kormányának kifejezetten biztosítania kell, hogy a vállalkozó élvezhesse sikerének gyümölcsseit. Ha a progresszív adók elviszik a várható haszon döntő részét (90–70–50 százalékos adóterhelés az adócsökkentések előtt), kisebb lesz a vál-

lalkozók kockázatvállalási hajlandósága. Ezért az adócsökkentések testesítik meg az amerikai vállalkozó szellem lényegét, a kockázatvállalás magasabb díját biztosítják a piaci bővülés lehetőségeit kiaknázó, nagyszámú, verseny piacot létrehozó kis- és közepes vállalkozóinak.

A korszak makrogazdasági mutatóinak változását értékelve a program kidolgozásában közreműködő *Niskanen* és *Moore* az adócsökkentési programot utólagosan is sikeresnek ítélte. A szerzők tíz kiválasztott makrogazdasági mutatóból nyolc alakulását kedvezőnek értékelték a Reagan-korszakban. A családok reáljövedelme átlagosan 4000 dollárral nőtt a két elnöki ciklus alatt. Azelőtt nem volt tapasztalható ilyen mértékű reáljövedelem-növekedés, a korszak utáni években a családokra számított átlagjövedelem 1500 dollár értékű csökkenését mérték. A kamatlábak csökkenése, az infláció és a munkanélküliség alakulása kedvezőbb volt, mint a korszakot megelőző, illetve követő években. Az egyetlen közgazdasági változó, amely gyors ütemben romlott a nyolcvanas években, a megtakarítások aránya volt, ez a korszakot megelőzően, valamint azt követően is kedvezőbbben alakult. Ugyanakkor a termelékenységi mutatók folyamatosan negatív tendenciát mutattak, a Reagan-korszak előtti magas szintről a nyolcvanas években csökkenni kezdtek, a kilencvenes években pedig tovább romlottak.

Moore értékelése szerint egyetlen gazdasági törvény sem fejtett ki akkora hatást az utolsó negyedszázadban, mint az 1981-es reagani adócsökkentés a nyolcvanas és a kilencvenes évek folyamán. Állítása szerint az adócsökkentések kombinálva a FED monetáris politikájával, a deregulációval, a szabad kereskedelem feltételeinek biztosításával (liberalizáció), egy olyan hosszú távú gazdasági növekedési periódust indított el, amely az Egyesült Államok leghosszabb prosperáló időszakának tekinthető. Az amerikai gazdaság méretének harmadával, vagyis 15 ezer milliárd dollár értékkel bővült ebben az időszakban, a fogyasztói és

befektetői bizalom a különféle mérések alapján szárnyalt. A szövetségi adók csökkentése, a kormányzati kiadások lefaragása, a jóléti programok kiadásainak csökkentése, egyes programok megszüntetése, az alacsony kamatlábak, a világos inflációellenes politika egy gazdasági fordulat eredményes receptjét jelentette a szerzők szerint, akik ennek a gazdaságpolitikai fordulatnak tevékeny részesei is voltak az elnöki tanácsadó testület tagjaiként.

A reagani gazdaságpolitika kritikus elemzését adja Krugman. Vitatja az adócsökkentések stimuláló hatását, ezt véleménye szerint az adócsökkentésekkel párhuzamosan végrehajtott rendkívüli léptékű (a vietnami háború szintjére növelt) katonai kiadások, hadiipari megrendelések okozták, amely keynesiánus recept. Krugman számításai szerint a szövetségi kiadások 1981-től 1988-ig átlagosan a GDP 22,4 százalékát jelentették. A kiadások kronologikus átlaga 1971-től 2009-ig a GDP 20,6 százaléka volt, ezt a több évtizedes átlagot közel két százalékponttal múlta felül a Reagan-éra. A kiadások szerkezetében a katonai kiadások növekedtek jelentősen, 2000-es dolláron számítva 1980-ban a 267 milliárd dollár védelmi költségvetés a GDP 4,9 százalékát, az összes szövetségi kiadás 22,7 százalékát jelentette, az 1988-ban elért 393 milliárd dollár már a GDP 5,8 százalékát, valamint az összes szövetségi kiadás 27,3 százalékát adta. Krugman szerint a keresletélénkítő fiskális politika mellett az adócsökkentéstől függetlenül végbement, *kedvező konjunktúraciklusnak* tulajdoníthatók a javuló növekedési, adóbevételi, valamint további makrogazdasági adatok.

Reagan elnöki mandátuma alatt a szövetségi költségvetés átlagos deficitje a Carter-érához viszonyítva jelentősen nőtt, *Carter* 2,7 százalékos GDP-arányos deficit mutatójával szemben a Reagan-éra átlaga ennek több mint másfélszeresére, 4,2 százalékra növekedett. A felhalmozott államadósság az Egyesült Államokban a Reagan-korszak nyolc éve alatt,

997 milliárd dollárról 2,85 ezer milliárd dollárra emelkedett. Az 1980–1988 között felhalmozott szövetségi államadósság 26 százalékról 41 százalékra növekvő GDP-arányos mértékét nem szabad túlértékelni, azonban sorsfordító, a jelenlegi szövetségi adósságállomány szintjéhez vezető változás volt, hogy Reagan alatt az USA hitelező államból külföldi források bevonására kényszerülő állam lett. Ezt Reagan elnök legkeserűbb csalódásának nevezte egyik visszaemlékezésében. A későbbiekben az USA, világhatalmi pozíciója mellett, a folyamatos forrásbevonást előnyös finanszírozási modellel tudta biztosítani („fordítókorong” szerep, Botos szerk., 2005).

AZ ADÓCSÖKKENTÉS MIKROSZINTŰ HATÁSAINAK VIZSGÁLATA PÉNZÜGYMINISZTERIUMI PANELKUTATÁS SEGÍTSÉGÉVEL

Az amerikai elemzés módszertana

Az 1986-os adóreformtörvény hatásait egyetemi tanulmány vizsgálta az amerikai pénzügyminisztérium közel négyezer fős panelkutatásának adataira támaszkodva (Feldstein, 1995). A megközelítés eltérő volt a makroszintű értékelésekhez képest. A mikroszintű vizsgálat lehetővé tette, hogy a munkakínálat mutatószámai (foglalkoztatási adatok, munkaórák számának változása, munkaintenzitás) helyett, illetve mellett az *adózás előtti jövedelem változásának rugalmasságát* (elaszticitását) egyénekre, illetve az egyes jövedelemsávokba tartozó adózók csoportjaira bontva elemezzék. A vizsgálat módszereként az 1985-ös és az 1988-as adó-visszaigénylések összehasonlítása alapján, a kapcsolódó adónyilvántartás adatainak feldolgozásával, *egyedileg* (adózőnként) értékelték az adózott, illetve adózás előtti jövedelem változását. A mintát többféle adószakmai és

statisztikai szempont alapján tisztították. Ezt követően az egyedi adatokat a panel-jövedelemsávok szerinti csoportjaira összesítették, elemezve az 1985-ös adóráták szerint csoportosított adózók bruttó, adózás előtti jövedelmváltozásának, valamint az adóráták 1986-os csökkenési ütemének együttmozgását az egyes jövedelemsávokban.

A tanulmány szerint az adómértékek változtatása nem kizárólag a munkakínálat változására hatott, hanem az adózó sokféle eszközzel megváltoztatta adózás előtti jövedelmét. Ebbe beletartozott, milyen formájú és összetételű, bérjuttatás-csomagot (kompenzációs csomagot) vett igénybe, hogyan változtatta meg értékpapírportfólió-befektetéseit, illetve milyen tételes levonási lehetőségekkel csökkentette közvetlenül adóját, valamint milyen közvetett, adóalap-csökkentő tételeket számolt el. (Lásd 2. táblázat, 1. ábra)

A tanulmány elemzése szerint a nettó jövedelemnek, az adórata-csökkentésnek tulajdonítható növekedésén (nettó jövedelem arányának emelkedése) túlmenően, az adó-

zás előtti, bruttó jövedelem is jelentősen növekedett. A növekedés mértéke a jövedelem növekedésével egyre nagyobb arányú, azaz az adóratacsökkentés nemcsak az adózónál hagyott jövedelmet növelte meg, hanem egyenként nagyobb adóalap létrejöttét eredményezte, a jövedelemszinttel arányosan. Az egyre magasabb jövedelműeknél arányosan egyre több jövedelem áramlott az alacsonyabb kulccsal adózó adóalapba, ennek forrása egyaránt lehetett a munkaintenzitás növekedése, de az adóalapot racionalizáló magatartás is. A fejlett amerikai pénzügyi kultúra intézményei ugyanis lehetővé tették, hogy az adóalanyok a jogszerűen igénybe vett, azonban bonyolult és költséges eljárások helyett a személyi jövedelemadó adóalany számára *jutányossá váló* intézményét válasszák kötelezettségeik teljesítésére.

Mindezek miatt a jövedelemre gyakorolt hatás mérése megkívánta, hogy a teljes adózás előtti jövedelmet (az adózó adóalap-csökkentő, adócsökkentő tételek levonása előtti teljes bevételét) vizsgálat alá vonják. A teljes adózás

2. táblázat

A PANELKUTATÁS EREDMÉNYEI AZ 1985-ÖS JÖVEDELEMSÁVOK, VALAMINT ADÓKULCSOK ALAPJÁN KIALAKÍTOTT ADÓZÓI CSOPORTOK SZERINT

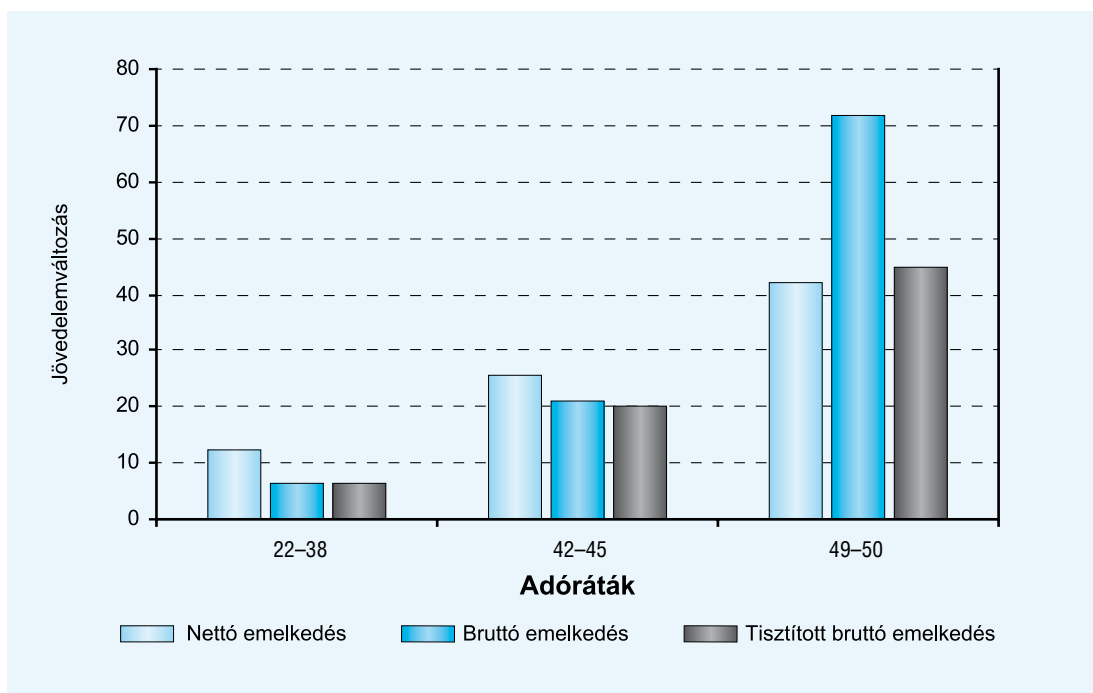
1985-ös adókulcs szerinti adózói csoport (adókulcsok, %)	Megfigyelések száma	A nettó jövedelem emelkedése az adórata-csökkentés hatására (%)	A megfigyelt bruttó jövedelem emelkedése (%)	Az adó- és adóalap-csökkentő tételek kivezetése miatt (*) korrigált bruttó jövedelem emelkedése (%)
22–38	3 538	12,2	6,2	6,4
42–45	197	25,6	21,0	20,3
49–50	57	42,2	71,6	44,8

(*) Az 1986-os adóreform három területen szüntette meg az adókedvezményeket. Ezek a törvény erejénél fogva növelték meg az adózás előtti jövedelmet, ezért nem az adóalany önkéntes, adóracionalizáló magatartását jellemezték. Ezt a hatást a szerző kiszűrte a bruttó jövedelem emelkedéséből, az utolsó oszlop ezt a tisztított adózás előtti jövedelemnövekedést mutatja. A három megszüntetett adóalap-csökkentő kedvezmény: (1) a realizált árfolyamnyereség 60 százalékának leírása az adóalapból; (2) meghatározott típusú társaságokból származó, 100 000 dollár alatti profit kedvezményes adókulcsa; (3) 25 000 dollár feletti ingatlanbefektetésekre nyújtott adóalap-csökkentési kedvezmény.

Forrás: Feldstein (1995) 1. táblázat alapján saját szerkesztés

A PANELKUTATÁS EREDMÉNYE

Forrás: Feldstein (1995) 1. táblázat alapján saját szerkesztés

előtti jövedelem felbontható az adóztatható munkajövedelmekre, valamint a tőkejövedelmekre.

A munkajövedelmek változása

Az adóráták változásainak hatása a munkakínálatban nem ugyanolyan jellegű, mint az adóztatható munkajövedelmekre (*taxable labor income*) gyakorolt hatás. A magas jövedelemsávban kivetett progresszív adókulcs arra ösztönzi az adóalanyt, hogy a munkavégzésért járó kompenzációt ne a magas adórátával sújtott bér formájában, hanem adómentes, illetve alacsony adókulccsal terhelt formában vegye igénybe. Az amerikai szabályozás az egészségügyi biztosítási hozzájárulás összegét a munkáltató részéről, a vállalati autó használatát, a sporteszközök használatát, az

üzemi étkeztetést, bölcsődét és óvodát, a közlekedésre adott hozzájárulásokat, beleértve az első osztályú utakat is, valamint az alacsony kamatozású kölcsönök igénybevételét (ennek kamatkülönbségét) adómentes jövedelemforrásnak minősítette. Alacsonyabb adókulcs terhelte a munkáltató részéről nyújtott nyugdíjbiztosítási hozzájárulást, az életbiztosítást, valamint a részvényopciókat. A magas jövedelmű adóalanyok, akik rendszerint magánvállalkozók, önfoglalkoztatók, valamint a vállalatok felső- és középszintű irányítói, nyilvánvaló lehetőséggel rendelkeztek a bérkompenzációs csomag rugalmas átalakítására adóterhelésük racionalizálása, optimalizálása érdekében. Általában a cégek alkalmazottaik számára is biztosították azokat a jövedelemcsomagokat, amelyek adóterheit a cég és az alkalmazottak érdekeinek megfelelően optimalizálták (Feldstein, 1995).

A tőkejövedelmek változása

A munkavégzésért járó kompenzáció nem kizárólagos forrása a teljes adózás előtti jövedelemnek. A *tőkebefektetésekből származó jövedelmek* további lehetőségeket biztosítottak az adófizetők számára, hogy az adóráták változtatásaira adózás előtti jövedelmük összetételének változtatásával reagáljanak. A vizsgált reprezentatív mintában a jövedelem növekedésével a munka- és tőkejövedelmek közötti megoszlás szignifikánsan változott. A 200 000 dollár éves jövedelemhatár alatt a személyi jövedelem háromnegyedét adták a munkajövedelmek, a fennmaradó részt különféle forrásokból származó tőkejövedelmek jelentették. A 200 000 dollár jövedelemhatár felett a bérjövedelem mindössze 45 százalék volt, a fennmaradó rész közel harmadát kamatbevételek és osztalékjövedelmek, másik harmadát árfolyamnyereségek, harmadik harmadát ingatlanhasznosításból, megbízási, illetve különféle típusú vállalkozási szerződésekből származó jövedelmek adták. A változó adókulcsok arra ösztönözték az adóalanyokat, hogy tőkejövedelmeik adóterhének optimalizálása érdekében befektetési portfóliójuk összetételét is megváltoztassák (Feldstein, 1995).

A profitadó, a társasági adó kulcsainak a Reagan-érában végrehajtott változtatása mellett, a *személyijövedelemadó-kedvezmények és -mentességek* átalakítása is hatott a befektetési portfólió kialakítására. Az új kötvénybefektetéseket és a magas osztalékaránnyal rendelkező új részvénybefektetéseket 1986-tól magasabb tőkejövedelem-adó sújtotta. Az önkormányzati kötvények vásárlása és kamatbevétele azonban adómentességet élvezett, az alacsony osztalékfizetési aránnyal és magasabb árfolyamnyereséggel kecsegtető, portfólióban tartott részvények, továbbá az életbiztosítási kötvények, valamint azok a befektetési konstrukciók, ame-

lyek a jövedelmet a befektetési jegy értékében halmozták fel, szintén adómentesek voltak. Az ingatlanbefektetésekhöz, a személyi jövedelemadó hatálya alá tartozó üzleti tevékenységekhez tartozó pénzforrások szintén adómentességet élveztek. Ezek az 1986-os intézkedések lényegében a portfólióból történő eladást adóztatták, a felhalmozódó, újra befektetett profitot nem. A felsorolt intézkedéseknek a hosszú távú, a pénzügyi piacokat befolyásoló hatásait *Stiglitz* kritikusan elemzi könyvében (Stiglitz, 2003). A reagani adópolitika hosszú távú, közvetett hatásai összefüggésbe hozhatók olyan pénzügyi innovációk későbbi megjelenésével, amelynek következtében az amerikai bankok tevékenysége a kilencvenes évek végére kockázatosabbá vált (Rajan, 2005).

Az adózás előtti jövedelemváltozás és az adórata-változás összefüggései

Összességében az adóalap-változtatási lehetőségek igénybevétele, mind a munkajövedelmek összetételének alakítása, mind a portfólióbefektetések tekintetében *együtt, elmentéses irányban változott* az adóráták változtatásaival. Az adóráták csökkentése az adózás előtti jövedelem növekedését eredményezte minden sávban, azonban egyre nagyobb arányban a jövedelem növekedésével. A tanulmány, hivatkozva korábbi panelkutatások eredményeire (Lindsey, 1987; Feenberg és Poterba, 1993; in: Feldstein, 1995) a növekedési ütemkülönbségekre alapozva megállapította, mennyivel rugalmasabban reagáltak a magasabb jövedelemsávba tartozó adóalanyok az alacsonyabb jövedelemsávba tartozókhöz viszonyítva. *(Lásd 3. táblázatot)*

A tisztított, adózás előtti jövedelemnek a tanulmányban közölt 1,04–1,48 rugalmassági együtthatói közel azonosak a korábban

A MAGASABB JÖVEDELEMSÁVBA TARTOZÓ ADÓALANYOK REAGÁLÁSÁNAK AZ ALACSONYABB JÖVEDELEMSÁVBA TARTOZÓKHOZ VISZONYÍTOTT RUGALMSSÁGA

1985-ös adókulcs szerinti adózói csoport (adókulcsok, %)	A nettó jövedelem emelkedése az adóráta-csökkentés hatására (%)	A megfigyelt bruttó jövedelem emelkedése (%)	Az adó- és adóalap-csökkentő tételek kivezetése miatt korrigált bruttó jövedelem emelkedése (%)
Százalékos változás, 1985–1988			
1. Alacsony (22–38)	12,2	6,2	6,4
2. Közepes (42–45)	25,6	21,0	20,3
3. Magas (49–50)	42,2	71,6	44,8
A változás ütemkülönbsége az adózói csoportok között (százalékpont)			
4. Közepes–Alacsony (2–1)	13,4	14,8	13,9
5. Magas–Közepes (3–2)	16,6	50,6	24,5
6. Magas–Alacsony (3–1)	30,0	65,4	38,4
A becsült rugalmassági együtthatók			
7. Közepes–Alacsony (2–1)	–	1,10	1,04
8. Magas–Közepes (3–2)	–	3,05	1,48
9. Magas–Alacsony (3–1)	–	2,14	1,25

Forrás: Feldstein (1995) 2. táblázat

végzett empirikus vizsgálatok által megállapított együtthatókkal. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy az adókulcsok csökkentése kedvező hatású, emiatt az adókulcsok emelése, illetve a progresszió fokozása, az adóbevételek növelése nem hozhatja meg a kívánt eredményt, feltételezhető ugyanis, hogy a rugalmassági együtthatók az adókulcsok csökkentésénél és növelésénél egyaránt igazak (Feldstein, 1995). Az állításra, illetve a felvetett problémára nincs pontos elméleti, illetve adószakértői válasz. A viták nem zárultak le a mai napig, mind elméleti síkon, mind az empirikus kutatások tekintetében ellentétes következtetéseket publikáltak a témát kutató közgazdászok.¹

KITEKINTÉS: A 2001-ES OROSZORSZÁGI ÉS A 2004-ES SZLOVÁK ADÓREFORM, VALAMINT A TAX JUSTICE NETWORK 2012-ES JELENTÉSE

Az IMF tanulmánya a 2001-es oroszországi adóreformról

Az oroszországi egykulcsos adó bevezetésének IMF-hatásvizsgálata a makroszintű adatok elemzése mellett az amerikaihoz hasonló panelkutatást használt a mikroszintű folyamatok tanulmányozására. Az amerikai panelkutatás értékelése szempontjából fontos információ, hogy az oroszországi, hasonló módszerekkel elvégzett mintavételes elemzés a mikroszinten

jelentkező rugalmas válaszadást *nem mutatta ki* az adóalanyok részéről egyetlen jövedelem-tartományban sem (Ivanova et al., 2005). Az egyénenként vizsgált adóalap-növekedés nem következett be, kizárólag a nettó jövedelem arányának növekedését mérték a kutatók. Az oroszországi sajátosságok miatt, illetve általában a kelet-európai viszonyok sajátosságai miatt, szeretném röviden bemutatni a valutalap kutatásának idevonatkozó megállapításait.

Oroszország drámai mértékben csökkentette a 2001. évben a személyi jövedelemadó magasabb adókulcsait. A korábban 30, 20, 12 százalékos adókulcsokat egységesítve 13 százalékos, egykulcsos adórendszerre (*flat tax*) tért át. A rendszer az adókedvezmények megnyirbálásával, a törvényes adóalap jelentős kiterjesztésével járt együtt. A következő évben az orosz föderáció személyi jövedelemadóból származó bevétele reálértéken 26 százalékkal növekedett. A nominális személyijövedelemadó-bevétel az adóreform előtti évben, 2000-ben 175 milliárd rubel volt, amely 2003-ra már 358 milliárd rubelt tett ki. A személyi jövedelemadóból származó bevétel a GDP-nél jelentősebb ütemben nőtt, GDP-arányos mértéke a 2000-es 2,4 százalékról 2001-re 2,9 százalékra, 2002-re 3,3 százalékra, 2003-ra 3,4 százalékra növekedett. A vizsgált években a GDP is jelentős növekedésnek indult, az orosz GDP ötödét kitevő szénhidrogén- (olaj- és földgáz-) termelés és -feldolgozás növekedésének köszönhetően. A GDP növekedésében jelentős szerepet játszott az olaj és a földgáz világpiaci árának emelkedése, amely 2000 végétől kezdődött és 2001-ben csúcspontot ért el. Az adóreform időszakának vizsgálata szempontjából fontos, hogy átmeneti világpiaci áresés következett be 2002-ben, majd 2003-ban a világpiaci árak újra növekedésnek indultak és a tendencia azóta is tart (Ivanova et al., 2005, Hetényi, 2006).

A szénhidrogénárakban bekövetkezett világpiaci árnövekedés GDP-növekedést okozott a felhasználás és export értékének növe-

kedése miatt, azonban nem automatikusan javította a költségvetés helyzetét. A témával foglalkozó szakértők egybehangzó véleménye szerint az adóalapok növekedésében, illetve a föderációs adóbevételek látványos növekedésében – a kedvező reálgazdasági folyamatokra építve – nem a parametrikus reformok, hanem *az adóigazgatás hatékonyságának és eredményességének növekedése* játszott elsődleges szerepet. A reform keretében stabilizálták a költségvetés helyzetét, alapvetően a szénhidrogéntermékekre kivetett különféle adófajták, illetve ezek következetes behajtása révén. A költségvetési reform keretében bérreform és nyugdíjreform kísérte az adóigazgatás átalakítását, az egykulcsos adórendszernek az alacsony jövedelműek számára kedvezőtlen hatásait a bruttó bérek jelentős emelkedése tompította. A bruttó bérekre 2000-ben 2937 milliárd rubelt, 2003-ban már 4995 milliárd rubelt fizettek ki az állami és magánszektorban együttesen (Ivanova et al., 2005).

A felsorolt makrogazdasági adatok tükrében ellentmondásosnak tűnhet, hogy az IMF által vizsgált orosz *mikropanel* az amerikaitól lényegesen eltérő magatartást írt le az adózók körében. Az amerikai adózási kultúrát két, a jogszabályok által létrehozott, párhuzamos intézményrendszer jellemezte. Az egyik a letisztított adóalapot védő állami intézményrendszer, a másik a fejlett pénzügyi intézményrendszer, amely lehetővé tette a magasabb jövedelműek részére adóalapjuk és adóbefizetésük legális racionalizálását/optimalizálását. A parametrikus reformok *terelő hatásukat*, az amerikai panelkutatás által közölt mikroszintű adatok tanúsága szerint, a két intézményi szféra között fejtették ki. Azaz a magasabb jövedelműek választhattak a különféle pénzügyi instrumentumok között, figyelembe véve azok adóalapra és a befizetendő adóra gyakorolt hatását, továbbá azok reálhozamát, illetve kockázatát. Oroszországban ilyen jövedelmeket terelő hatás nem jelentkezett.

A 2001-es adóreform idején, mindössze három évvel az oroszországi pénzügyi válság után, sem ilyen fejlett pénzügyi rendszer, sem az adott *pénzügyi rendszerbe vetett bizalom* nem létezett. Az oroszországi panelkutatás amerikaitól eltérő eredménye ennek a kelet-európai környezetnek a sajátosságaira utal. A két panelkutatás összehasonlítása rávilágít az adózási rendszert meghatározó pénzügyi rendszerek tanulmányozásának fontosságára. Az egyes költségvetési politikai, illetve adópolitikai intézkedések nem értékelhetők az adott intézményrendszer sajátosságainak figyelembevétele nélkül (Hetényi, 2006; Stiglitz, 2003; Vigvári, 2008a; Vigvári, 2008b).

A 2004-es szlovák adóreform és 2013. évi korrekciója

Az egykulcsos személyi jövedelemadót 2004-ben a Dzurinda-kormány vezette be. A személyi jövedelmeken kívül a társasági nyereségre és a forgalmi adóra is egységes, 19 százalékos kulcsú adót vetettek ki. Ez az intézkedés a forgalmi adózásban adónövelést, a társasági és a személyi jövedelmek adóztatásánál adócsökkentést jelentett. Az egységes adókulcsot úgy választották meg, hogy az új adóztatási rendszer bevezetésekor ne kelljen tartani az adóbevételek csökkenésétől. Ez a megfontolás egészen a 2008-as pénzügyi válság bekövetkezéséig érvényesült a szlovák adópolitikában. Az egységes adókulcs bevezetése mellett a személyi jövedelmek adóalapját jelentősen szélesítették, lényegében minden kedvezményt megszüntettek, valamint a béren kívüli, természetbeni juttatásokra is kiterjesztették az adófizetési kötelezettséget. Ugyanakkor az alacsony jövedelműek adómentességét továbbra is fenntartották, azaz a korábban adómentes jövedelemsáv változatlan maradt. A 2004-es reformot követően az adómentesség felső határát a gazdasági növekedés és az inf-

láció függvényében évente korrigálták. Fontos körülmény, hogy a személyi jövedelemadórendszer mellett a szlovák állam családi pótlékot folyósít (Erdős, 2012).

A GDP átlagos növekedési üteme 2000–2004 között 3,9 százalékot tett ki, az adóreformot követően 2004–2008 között 7,8 százalékra nőtt. A szlovák gazdaságban jelentős mértékben nőtték a beruházások, különösen a feldolgozóiparban. A változás okát a gépkecsiggyártásban azonosítják az elemzők, nagyarányú működőtőke-befektetés jelentkezett az ágazatban. Az autóipar kibocsátása jelentősen nőtt, például 2007-ben kétszeresére az előző évhez képest, valamint Szlovákiában a gép- és járműexport adta az export több mint 50 százalékát a vizsgált időszakban. A GDP-növekedést az elemzők ezért nem az adóreformra, hanem a 2002-től felgyorsuló tőkeimportra vezetik vissza, amelynek kibocsátást növelő hatása elsősorban a gépiparban jelentkezett (Erdős, 2012). Az egykulcsos adórendszer szerepe a *növekedés felgyorsításában* azonosítható, azaz a gazdasági szereplők, döntéshozók *magatartását* befolyásolhatta az arányosan növekvő nettó jövedelem, a beáramló működő tőke által generált növekedési szakaszban.

A személyi jövedelemadó alacsony kulcsa azonban a 2008 után elhúzódo gazdasági válság körülményei között egyre mélyülő költségvetési problémákat okozott Szlovákiában. Fico 2012-ben kormányra kerülve azonnal bejelentette az egykulcsos adórendszer megszüntetését, 2013. január 1-jétől életbelépett az új személyi jövedelemadó-rendszer, amely egy viszonylag alacsony jövedelemhatár felett, 25 százalékos második kulcsot vezetett be, fenntartva a korábbi 19 százalékos adókulcsot is, valamint az adómentes sávot.

Kíváncsian várhatjuk, 2013-ban melyik számítási módszer érvényesül egy elképzelt szlovákiai mikropanelben. Ha *Feldstein* kalkulációs modelljének kedvez az új szlovák szabályozási és pénzügyi környezet, az *adóalapok*

csökkenése (legális és/vagy illegális elszivárgása) várható, azaz csökkenni fog az állami adóbevétel az adómértékek növelése ellenére. Ha *Ivanova* szakértői csoportjának számítási sémái érvényesülnek, azaz a szlovák átlagadózó rugalmatlanul reagál a növekvő adókulcsokra, Fico kormánya szerencsésen megoldhatja a költségvetés finanszírozásának súlyos problémáját. Az utóbbi forgatókönyv – egyrészt a kelet-európai pénzügyi kultúrát és gazdasági viselkedést feltételezve, másrészt az amerikai és a nyugat-európai adóemelési tapasztalatokra is építve – inkább valószínűsíthető.

Illegálisan elszivárgó adóalapok

Illegálisan elszivárgó adóalapok: az offshore adóparadicsomok lehetséges hatása az adómértékek megállapítására, a Tax Justice Network jelentése.

Az amerikai rendszerben a személyi jövedelemadó alapját a pénzügyi rendszerben biztosított, legális instrumentumok veszik körül, amelyek segítségével az adózó racionalizálhatja jövedelmének összetételét, összeállíthatja tételes adóalap-levonási lehetőségeit. Az állam beavatkozásaival ezt a játékteret meg tudja változtatni, és befolyásolni tudja az adóalany magatartását, terelni tudja jövedelmeit a makroszintű igényeknek megfelelően. Ez az összetett pénzügyi rendszer a kelet-európai országokban is kialakult a piacgazdaságra áttéréssel, és fokozatosan fejlődik a legális keretek között végrehajtható adóracionalizálás eszköztára. Az egész világon érvényesül azonban az adóelkerülés egyre fejlettebb és egyre nagyobb méreteket öltő jelensége, amely a globális pénzügyi rendszerek kialakulását, szakmai innovációit, technológiai fejlődését, valamint a liberalizált nemzetközi tőkeáramlás lehetőségeit kihasználva elvezetett az offshore adóparadicsomok kialakulásáig.

A Tax Justice Network jelentése szerint a világ magánkézben lévő, az adózási rend-

szereket elkerülő pénzügyi vagyona 21-től 32 ezer millárd dollárra tehető (2002-es dollár-árfolyamon). A globális megfigyelő hálózatot működtető civil szervezet, amelynek vezetője egy korábban offshore ügyletekre specializálódott bankár, a teljes offshore vagyonra vonatkozó következtetéseit egy, 139 országból álló mintából vonta le. A minta értékelése során az egyes országok központi bankjainak, a fizetési-mérleg-statisztikáknak az adatait ütköztették 50 kiemelkedő, globális szinten tevékenykedő, offshore ügyleteket is bonyolító magánbank rendelkezésre bocsátott adataival. Az elemzések során az ENSZ, a Világbank és az IMF, valamint a Nemzetközi Fizetések Bankja (BIS) adatait is felhasználták. Az adatforrásokból három, párhuzamos modellt építettek a globális offshore vagyon változásainak becslésére.

A mintában vizsgált 139 ország 1970 óta a 7,3-tól 9,3 ezermilliárd dollárig terjedő pénzügyi vagyont veszített napjainkig, ennyit vonhattak ki az adott ország pénzügyi rendszeréből azok a magánszemélyek, akik nem teljesítették adófizetési kötelezettségüket. A minta nagyon erős koncentrációt mutat, a felhalmozott offshore vagyonesztés 61 százaléka tíz országból, 81 százaléka mindössze húsz országból származott. Kiemelkedett a kelet-európai mezőnyből Oroszország 640 milliárd dollár, 1970 óta felhalmozott offshore veszteséggel. Magyarország az első húsz országban szerepel, 1970 óta felhalmozott, 180-tól 242 milliárdig terjedő, becsült veszteséggel (Henry, 2012).

Mindkét korábban idézett panelkutatás számolt az adóalapok „eróziójával”, elszivárgásával (*tax-base erosion*). Feldstein modelljében azonban nem számszerűsítették a törvénytelen eszközök használatát, annak ellenére, hogy a szöveges elemzésben többször is visszatértek az adózási fegyelemre, illetve az esetleges adóalap-eltitkolás lehetőségére. *Ivanova* munkacsoportjának számításai már utaltak az adózók rejtett jövedelmeire és mérték annak változá-

sát az adóráták változásának függvényében. A szakértői elemzés azonban nem erősítette meg az összefüggést az adórátacsökkentés és a látens jövedelmek arányának csökkenése között, inkább az *adóigazgatás hatékonyságának javulásával* magyarázták a kedvező, az adózás alól kivont jövedelmek arányának csökkenését jelző adatsort.

A két panelkutatás eltérő viselkedésmintákat írt le az adóalanyok adókulcs-csökkentéshez való viszonya tekintetében. Feltételezhető, hogy csökkenő adóráták esetében a szabálysértő, bünelkövető adóalanyok reagálása hasonlóan rugalmatlan, mint a *másképp viselkedő*, a nyugati pénzügyi kultúrától eltérő érték-

renddel, szokásokkal és pénzügyi tradíciókkal rendelkező, szabálykövető adóalanyoké. Ezért nem feltételezhető, hogy az adócsökkentés önmagában, tendenciájában javíthatja az adómorált. Az adóigazgatás általános fejlesztése, az adminisztráció hatékonyságának növelése azonban lényeges tényező az adómorál javítása tekintetében, erre utal az oroszországi példa. Tovább lépési lehetőséget jelent, hogy az állam milyen szerepet vállal a szélesebb pénzügyi és az adózási kultúra fejlesztésében, valamint milyen *bizalomerősítő lépésekkel* nyit utat a szabálytalan, valamint a törvénytelen tartományból kilépni szándékozók számára (Báger, 2006; Botos, 2008; Hetényi, 2006).

JEGYZET

- ¹ Az elméleti álláspontok változását és különbözőségeit részletesen ismerteti Erős tanulmánya, a hazai gyakorlat számára levonható következtetéseket foglalja össze Hetényi írása (Erős, 2008; Hetényi, 2006).

IRODALOM

BÁGER G. (2006): Az állami szerepvállalás új vonásai a XXI. század globalizált világában. In: Vigvári András szerk. *Vissza az alapokhoz! Stratégiai Kutatások – Magyarország 2015*, MeH-MTA

BEKKER Zs. szerk. (2000): *Gazdaságtudományi olvasmányok. Alapművek, alapismeretek*. Aula. Budapest

BOTOS K. szerk. (2005): *Idősödés és globalizáció: nemzetközi pénzügyi egyensúlytalanság*. Tarsoly. Budapest

BOTOS K. (2008): Adóelméletek – mit üzen az elmélet történet a mának? *Pénzügyi Szemle*. LIII. évf. 2008/3. szám, 434–441. oldal

BOTOS K. – HALMOSI P. (2010): Jelzálogpiacok az Amerikai Egyesült Államokban és Európában.

Pénzügyi Szemle. LV. évf. 2010/4. szám, 781–790. oldal

ERŐS A. (2008): Az adóstruktúra hatása a gazdasági növekedés hosszú távú ütemére. Elmélet és empiria a magyar adatok tükrében. *Pénzügyi Szemle*. LIII. évf. 2008/3. szám, 451–464. oldal

ERDŐS T. (2012): Egykulcsos jövedelemadó és gazdasági növekedés. *Közgazdasági Szemle*. LIX. évf. 2012. február, 109–138. oldal

FELDSTEIN, M. (1995): The Effect of Marginal Tax Rates on Taxable Income: A Panel Study of the 1986. *Tax Reform Act The Journal of Political Economy*. Vol. 103, No. 3. Jun., 1995. pp. 551–572

HALMOSI P. (2008): A személyi jövedelemadó rend-

szer helyzete és aktuális kérdései a fejlett országokban. *Pénzügyi Szemle*. LIII. évf. 2008/3. szám, 475–485. oldal

HENRY, J. S. (2012): The Price of Offshore Revisited. New Estimates for "Missing" Global Private Wealth, Income, Inequality, and Lost Taxes. *Tax Justice Network*. July 2012

HETÉNYI I. (2006): Az adórendszerek és az adóigazgatás fejlődésének tendenciái az OECD-országokban, és az ezzel kapcsolatos hazai teendők. In: Vigvári András szerk. *Vissza az alapokhoz! Stratégiai Kutatások – Magyarország 2015*, MeH-MTA

IVANOVA, A. – KENN, M. – KLEMM, A. (2005): The Russian Flat Tax Reform. *IMF Working Paper*. WP/05/16

KRUGMAN, P. (June 8, 2004a). „The Great Taxer”. The New York Times. <http://www.nytimes.com/2004/06/08/opinion/the-great-taxer.html>. Retrieved August 30, 2011.

KRUGMAN, P. (June 11, 2004b). „An Economic Legend” The New York Times. ISSN 0362-4331 <http://www.nytimes.com/2004/06/11/opinion/11KRUG.html>. Retrieved 2010-03-25.

MAGAS I: Konjunktúraingadozások az Egyesült Államokban 1970–2010 – értelmezési nehézségek. *Köz-gazdaság*. 2011. 6. évfolyam 3. szám, 11–31. oldal.

MELLÁR T. (2010): Válaszút előtt a makroökómia? *Közgazdasági Szemle*, LVII. évf. 2010. július–augusztus, 591–611 oldal

MEYER D. – SOLT K. (2007): *Makroökómia*. Aula Kiadó

NISKANEN, W. A. (1988) *Reaganomics: An Insider's Account of the Policies and the People*. Oxford University Press. Oxford

RAJAN, R. G. (2005): Has Financial Development Made the World Riskier? <http://www.nber.org/papers/w11728>

RAJAN, R. G. (2010): Fault Lines. How Hidden Fractures Still Threaten the World Economy. *Princeton University Press*. Princeton and Oxford

SIVÁK J. – VIGVÁRI A. (2012): *Rendhagyó bevezetés a közpénzügyek tanulmányozásába*. Complex Kiadó

SPIEGEL, U. – KOGAN, K. – TEMPLEMAN, J. (2008): Az aggregált Laffer-görbe – egy többmaximumos függvény. *Pénzügyi Szemle*. LIII. évf. 2008/3. szám, 506–517. oldal

STIGLITZ, J. (2003): *A globalizáció és visszasságai*. Napvilág Kiadó

STIGLITZ, J. (2005): *A viharos kilencvenes évek*. Napvilág Kiadó

TEMPALSKI, J. (2006): Revenue Effects of Major Tax Bills <http://www.treasury.gov/resource-center/tax-policy/tax-analysis/documents/ota81.pdf>

VARIAN, H. (2001): *Mikroökómia középfokon*. KJK-KERSZÖV

VIGVÁRI A. (2008a): *Pénzügy(rendszer)tan*. Akadémiai Kiadó. Budapest

VIGVÁRI A. (2008b): Üléspontok és álláspontok, avagy mit rendez el a „láthatatlan kéz”? Gondolatok három könyv kapcsán. Recenzió. Joseph Stiglitz: *A globalizáció és visszasságai*; Joseph Stiglitz: *A viharos kilencvenes évek*; Alan Greenspan: *A zűrzavar kora*. *Pénzügyi Szemle*. LIII. évf. 2008/3. szám, 537–543. oldal

TOVÁBBI INTERNETES ADATFORRÁS:

US Federal Deficit As Percent Of GDP, Fiscal Years 1900 to 2010, Retrieved 2012-08-16